

ГЕОРГИ РАЙЧЕВ НЕЗНАЙНИЯ

chitanka.info

Преди известно време живеех у един мой стар приятел, гимназиалния учител Х. В къщата бяхме четворица: приятелят ми, жена му, по-малкият му брат, който живееше в една тясна стаица на мансардата — и аз. Скоро обаче братът замина в провинцията и приятелят ми сложи обявление във вестниците. Дава се под наем мебелирана стая за възрастен тих господин. А два дни след това „възрастният тих господин“ беше се явил, харесал и наел стаята.

Новият съжител беше, според думите на приятеля ми, човек действително тих, приличен и благовъзпитан. Дори не тих, а — безшумен: прибираще се винаги в определен час, отключваше полека входната врата, поздравяваше мълчаливо, ако срещне някого в коридора, и безшумно се изкачваше нагоре по тясната стълбица. Утрин ставаше много рано и се така неусетно напущаше стаята преди изгрев-слънце.

В продължение на две седмици не се случи нито веднъж да срещна и видя този човек. Кой беше той? Нито аз, нито приятелят ми бяхме чували някога подобно име. В адресния му лист имаше твърде оскъдни и незначителни сведения: роден в малък провинциален град, четиридесет и две годишен, специално техническо образование. В графата за занятието стоеше — свободен; живеел досега в града; местеше се от една съвсем непозната улица. Както виждате, белези, които можеха да се подозират във всеки срещнат на улицата човек. Впрочем нито аз, нито приятелят ми бяхме особено заинтересовани от него. Сведенията узнахме от домакинята, която с всички средства (а те не бяха много) искаше да ни увери, че той е някакъв особен човек, дори веднъж не на шега се разсърди, че ние се отнасяме съвсем леко към нейните подозрения. Напротив, домакинът, човек разумен и практичен, беше предоволен, дето му се случи тъкмо такъв удобен квартирант.

Трябва да кажа, макар че това няма никакво значение към моя разказ, аз живеех на пансион у моите хазаи. Живеехме си весело и спокойно. След всеки обяд и особено вечер обичахме да пием чай, да пушим и да водим шумни беседи, които понякога биваха много разгорещени, но винаги се свършваха твърде миролюбиво.

През една такава лятна вечер, помня, в събота, ние току-що бяхме довършили вечерята и се готвехме да пием чай, когато навън, от входните врата се раздадоха тихи стъпки. Домакинята се сепна, вслуша

се и промълви: Той е, а приятелят ми скочи ненадейно и изтича навън, като заяви: Почакайте — ще го поканя на чай.

Аз още успокоявах развълнуваната и разсърдена от необмислената постъпка на съпруга си домакиня, когато вратата се отвори и приятелят ми въведе този чужд човек. Станахме, запознахме се. И няколко минути след това аз бях вече убеден, че той е един твърде обикновен човек, само че малко свит и срамежлив. Но общителният и весел нрав на приятеля ми, изглеждаше, скоро го успокои и той стана разговорлив, дори разпуснат. Извини се, че тъй своенравно се е държал през последните дни, макар че никой нищо подобно не бе му споменал, поблагодарил за поканата и откри скръбта си, че в София хората живеят твърде отделени и отчуждени един от друг.

Ние побързахме да се съгласим с него, потълкувахме, помъдрувахме.

Домакинята улучи момент и му предложи втори чай; той поблагодари и прие чая изведнъж, без да откаже. Трябва да спомена, че все още не преставах да го следя внимателно. И наистина от погледа ми не отбягна нито едно негово движение. Така например забелязах, че когато той разговаряше, обръщаше се само към нас, двамата мъже. Какво значи това? — питах аз. Домакинята беше любезна и внимателна жена, не допусках да го е предизвикала с нещо. Наистина от самото му влизане тя беше преbledняла и в гласа ѝ звучаха неспокойни нотки, но това можехме да забележим само ние, а той я срещаше почти първи път.

И ето че додето още се губех в догадки, гостът допи чая си, сложи чашата и като постоя няколко мига, отведнъж рязко се извърна в креслото, простря ръка към близката етажерка и пое оттам сложената свободна книга. Тази книга беше един малък том от разказите на Мопасана, които домакинята четеше. Той хвърли бърз поглед върху първите страници, изправи глава, прикова очи в домакинята и попита някак подигравателно: „Вие ли четете тази книга, госпожо?“ При това върху устните му трепна мигновена усмивка. Бедната жена преbledня още повече; тя метна последователно по два безпомощни погледа ту към мене, ту към съпруга си и отвърна с отпаднал глас, също впила поглед в непознатия: „Да, аз.“

Впрочем не знам, може би всичко това само ми се е сторило така, може би не беше се случило нищо повече от няколко съвсем случайно разменени думи. Но, признавам си, моите нерви също вече бяха малко обтегнати, аз също чувствавах, че съм готов да преувеличавам действителността. А в това време господинът наведе глава и полека произнесе — сега вече съвсем спокойно и безстрастно: „И аз също обичам този писател; той е един от малкото ясновидци, които са ни спохождали до днес...“

— Ясновидци?! — прекъсна го приятелят ми, засегнат не на шега. Аз изтръпнах; знаех упорития и сприхав характер на приятеля си, особено когато станеше реч за литература и някой се одързостеше да не се съгласи изведнъж с него. А трябва да ви кажа, приятелят ми се държеше, с упоритата самоувереност на стар преподавател по литература, о няколкото изтъркани полуистини, които от незапомнени времена красят всички учебници по словесност.

— Ясновидци?! — изсмя се той. — Тогава аз ви поздравлявам, заповядайте — и той простря ръка към домакинята, — ето, вие имате един достоен съюзник в лицето на моята съпруга. И тя също мисли, че са дълбоки сърцеведци не само този уморен парижанин, но и ей-там — той посочи към етажерката, — ей-там и онзи луд скандинавец — Стриндберг, и пияният герой на вертепите — Едгар По, и сума още други неуравновесени безумци, които искат да ни уверят, че действителността не е действителност.

— Вашата действителност? — усмихна се непознатият. — Да, моята, вашата, вечната действителност, която те, тия болни хора, искат да ни представят като нещо непонятно, страшно и неизразимо.

Той се задъхваше, приятелят ми беше вече пламнал цял.

— Слушайте — продължи той, — аз не споря, тия хора може да са гениални, но в такъв случай те са едни гениални безумци и аз не разбирам защо обществото трябва да ги търпи, дори да им благодари, когато те, със своите болни умове, заразяват и тровят собствената му здрава душа!

— Е, тогава?!

— Тогава какво! Обществото трябва да се бори, да се защитава: нека ги унищожават, нека ги затварят в лудници — все едно, но те трябва да се обезвредят. И защо да имаме право да се пазим от всяка

епидемия, която грози тялото ни, а тази, по-страшната от всичките, която заразява и разлага нашите души, трябва да приемаме и търпим!

— Не, вижте какво — отвърна пак усмихнат гостът, — те нито са луди, нито са може би гениални: тези хора са само малко по-смели от другите. Сума неща има, които ние много добре знаем, но никога не обелваме зъб за тях, защото или не ни понася да ги разправяме, или пък просто нямаме време да се спираме на тях.

Той млъкна, прелисти набързо книгата, която все още държеше в ръцете си, спря се на една страница и рече:

— Ето, погледнете тук, този малък разказ от два и половина листа.

— „Самота“. Чели ли сте го? Навярно го знаете.

— Знам, знам! — завика приятелят ми. — Зная го, но аз не съм сам. Аз обичам хората, разбирам ги, разбират ме. Само като си помисля, и пред мене застават стотици мили, близки хора, с които ме е срещала съдбата през живота ми; делил съм с тях скърби и радости, обичал съм ги, обичали са ме. Как мога да кажа, че съм бил сам! И не само аз, не, с всеки от нас, ето той — приятелят ми посочи мене, — ето жена ми, па и вие дори, та няма вие цял живот сте живели сам, като дърво в полето! Не, аз не съм сам. Дори когато съм бивал действително сам, посред природата, и тогава съм чувствувал, че всичко край мене ми е близко и родно, че аз не съм нищо друго освен една неделима частица от безкрайното всичко. Разбирате ли? А вие ми сочите този луд човек!

— Не, ние сме вечно сами — замислено отговори гостът — и вие сте повече сам, отколкото този луд, защото той е една стъпка по-напред от вас: той вече знае, че е сам. И ако щастливата случайност го срещне с друг като него, който изведнъж би му казал: „Да, приятелю, аз изминах същия път и вече зная, че съм сам“, тогава те могат да се утешат, защото са вече равни, защото са се почти разбрали... А вие живеете цял живот сам и дори не подозирате самотата си. Та какъв по-голям ужас от това?

— И знаете ли защо хората са вечно сами? — продължи той. — Защото никога не се откриват напълно един пред друг и не че не могат, а не смеят. Да, не смеят. В душата на всеки човек има едно потайно кътче, което той никога никому не поверява. И когато един казва на друг — аз съм искрен, аз ти разкрих цялото си сърце и ум — все пак и

дватамата знаят, че „потайното кътче“ не влиза в сметката, а тъкмо то е същинският човек.

Той помълча, изправи глава, прикова студените си зелени очи о приятеля ми и попита усмихнат. Впрочем тази усмивка — аз не знам как да я нарека — тази... неопределена усмивка — именно неопределена, която почти непрестанно играеше върху устните му, едничка тя сочеше смисъла на неговите думи. Това беше само една мигновена тръпка върху ъглите на устните — бърза, неуловима, — която издаваше ту ядовита подигравка, ту лека шега или пък едно състояние на жалка безпомощност. А понякога ми се струваше, че в същност това не е никаква усмивка, а само една мъчителна гримаса, извикана от опасно вълнение, сподавяно може би с мъка, защото додето устните се усмихваха, зелените му очи гледаха, приковани неподвижно, с неизменния си студен, зловец блясък. Напротив — лицето беше безстрастно и уморено, дори малко подпухнало, с обвесени, редки, кестеняви мустаци и непригладени буйни тъмни коси.

Забелязваха ли другите това, не знам; може би — да, защото приятелят ми изведнъж притихна и слушаше видимо неспокоен. А може би причината беше жена му: видях как тя полека приближи стола си до него, взе ръката му под масата и правеше отчаяни усилия да го възпре. Непознатият обаче нищо не забеляза или пък се престори, че не забелязва; той загледа упорито приятеля ми и бавно попита:

— Обичате ли да вземем пример? Добре, представете си, че вие трябва да странствувате по света; достигнете в някаква непозната земя и оставете там, забогатявате, добивате княжески титли, дворци и замъци. И ето че един ден съвсем неочаквано срещате на улицата свой приятел от детинство. Прегръщате се, разцелувате се и вие сте толкова зарадван, че желаете да му покажете вашия дворец и всичките си богатства. Повеждате го — ето — тук са вашите широки приемни зали, там покоите на княгинята, работният ви кабинет, залата на изкуствата и скъпоценностите...

Но когато минавате през един тъмен коридор, вашият приятел съглежда в стената малка ръждясала желязна врата; той се спира и пита — а тук що има?

Разбира се, че той пита — съвсем невинно, съвсем случайно, но вие изведнъж пребледнявате: вие се връщате бързо няколко стъпки

назад, слагате гръб върху вратата и отвърщате шеговито, макар че гласът ви леко потреперва:

— Не, остави, тук няма нищо; ела да ти покажа залата на оръжията, моите трофеи от всички земи...

И вие го хващате здраво под лакътя и повеждате по-нататък. Вие вървите и чувствувате как преминават тръпки през ръката ви. О, вие знаете, че ако той само се опита да се извърне надире — с един тласък ще разбиете главата му о стената, а в себе си вече мислите — наистина защо ли ми трябваше да го викам!

Тук гостът за първи път се увлече; последните думи той произнесе така рязко, че стори ми се, сам се смути от тях; лицето му заля руменина и върху устните трепна безпомощна, жалка усмивка. Но скоро се овладя и продължи с лека насмешка:

— А пък там беше то — зад желязната врата. Наивните излизат и казват: Видях всичко — какви богатства, какъв разкош! И дори тайно ви завиждат в душата си. Но представете си, че вашият приятел беше по-прозорлив, ако той би надникнал отвъд вратата, какво щеше да види там? Може би още по-несметни богатства или пък зловещата тайна на вашия дворец: купища мъртъвци в подземие, или пък някоя окована във вериги жена... Помните ли онзи парижки аптекар, който беше държал собствената си жена 16 години зазидана в една стена на своята къща? Трябва да не му е било много весело, когато са идвали гости у дома му! А пък слушайте какво ще ви кажа — той се наклони и тайнствено прошепна: — Ние всички носим в душите си по една такава зазидана стена! Защото вашият приятел би изтичал гологлав на улицата, би викал като луд на всички срещнати: „Ах, какво видях!... Какъв ужас!... Моят приятел от детинство...“ Разбирате ли ме: ние не можем да открием всичко, защото това би значило да се самоубием, да изчезнем като личности пред другите. И то едно самоубийство, много по-страшно от онова, което носи куршумът или определената доза стрихнин. Не, аз не говоря за тези щастливци, защото най-често те умират, за да спасят една тайна или за да погребат една тайна...

Но представете си друго: вървите по улицата и настигате един господин. Той е солиден възрастен човек, почтен баща на семейство, при това твърде натегнал и едва се крепи на бастуна си. Но вие забелязвате, че той изглежда всички срещнати първен право пред нозете, а после — високо над главите. И знаете ли какво прави той?

Прескача минувачите. Този почтен гражданин върви по улиците и мисли, че е лек, пъргав акробат, като онзи, когото снощи е видял в цирка; облечен е в същото зелено трико, пресреща хората и ги прескача един след друг. Дори след всеки скок той прави с ръце същия елегантен жест на акробата и любезно се покланя на публиката...

Но ето че отсреща иде вашият добър приятел; той е изпъчил гърди, изправил глава, гледа ви и не ви узнава. Вие го хващате за ръката, спирате го и той едва се опомва, сякаш пробуден от сън. Ах, какво чудесно време, мълви той, прощавай, замислил се бях. А пък в същност, знаете ли, а зад него блестяха сабите на царска свита, ечаха медни тръби и хиляди гърла цепеха въздуха: Слава! Слава веќеки! Ти възвеличи племето си!

А пък вашият приятел е тъй тих, скромн и разсъдлив човек!

Или, най-после, вземете друго. Седите в кафенето, в най-шумното и прилично кафене в града. До вас на масата е приятелят ви, който работи над един научен труд; вие водите разговор тъкмо върху това, но скоро забелязвате, че той не ви слуша. Той е загледан в един господин на отсрещната маса; мигновено лицето му добива суров израз, веждите са събрани и той диша тежко-тежко. Подръпвате го за дрехата — той се обръща и отговаря усмихнат на въпроса ви — „загледал се бях ей там, в онзи господин; познавам го; говорѝ, аз те слушам“. А знаете ли какво беше в действителност? Той видя случайно онзи охолн, угоен господин, с многото пръстени на ръката и хубавата буйна грива коса, който съвсем спокойно четеше *Le Temps*.

И неочаквано в паметта му застава спомен: веднъж, през зимата, в един кален ден той срещна на улицата този човек. Вървяха един срещу друг по каменните бордюри; господинът гледаше право пред себе си и когато се изравниха, не само не отстъпи, но дори грубичко отблъсна приятеля ви, който стъпи долу, в локвата. Толкоз беше всичко; приятелят ви отмина и след минута забрави, но ето че днес той си спомни тази случка и едва сега почувствува как тежко е бил оскърбен; задави го яд. И без да му мисли много, той изтегли от задния джоб на панталона си своя револвер, прицели се право в челото, не, малко по-горе — тъкмо в буйната грива на господина, и стреля. Господинът се олюля и падна на пода, а след миг хубавата му грива лежеше в праха, зацапана от топла кръв...

В този миг вие го повикахте и той — помните какво ви каза.

А вашият приятел е такъв благ човек, той пише капитално съчинение, може би за свободата на личността, за доброто начало у човека... А, какво ще кажете?

Той млъкна и загледа приятеля ми, като все още продължаваше да се усмихва със своята хаплива усмивка. Но преди да дочака отговор, прекъсна се сам. „Не, чакайте — рече той, — ще ми позволите ли да ви задам един въпрос?“

— Моля, моля.

— Благодаря и — продължавайте. — Но кажете ми, наистина ли вие винаги сте казвали — ето, на вашата съпруга и на вашия добър приятел — всичко, каквото сте мислили за тях?

Този нелеп въпрос беше толкова ненадеен, че приятелят ми се подвижи неспокойно върху стола, домакинята едва не извика и, признавам си, аз бях също поразен: погледнах приятеля си и жена му и стори ми се, че пръв път през живота си ги виждам — така чужди ми изглеждаха те. Не знам, може би ние взаимно си действахме един другиму...

Но приятелят ми пръв се съвзе; той се усмихна пресилено и промълви:

— Но допуснете, че не е имало нужда...

— Аха — засмя се лошо непознатият, — значи така — не е имало нужда... Ами ако аз ви попитам какво мислите за мене в тази минута — вие, тримата — можете ли ми каза?

Но тутакси той сякаш се опомни от нещо, изгледа всинца ни недоумяващ, почти плахо — и весело, от сърце се засмя. Лицето му изведнъж доби съвсем нов израз, дори очите му изгубиха студения си зъл блясък.

— Простете, господа — обърна се той смутен към нас, — моля ви, простете. — Той се раздвижи цял в креслото, дори за миг издигна и сложи върху масата двете си ръце, но като видя, че ние ги гледаме, гузно ги отдръпна — те бяха наистина необикновено грамадни, влакнести и груби — и продължи: — Виждам, аз развалих хубавата ви вечер, но така се случи... И после, знаете ли — много ми е неприятно, че вие ще си помислите бог знае какво за мене. А, уверявам ви, не сте прави. Преди всичко, аз не ви казах свои мисли...

Тук той се смути още повече, млъкна за миг и личеше, че е в твърде силно вълнение. И продължи:

— Не, не това — те са мои, но те живеят у мене само отпреди една седмица. Никога преди това аз не помня да съм мислил нещо подобно. Или, кой знае, може би те са били у мене, ала аз не съм ги подозирал; живял съм с тях, без да ги знам, и ето, трябваше да дойде един лек тласък отвън, който изведнъж разкъса тънката завеса пред мене, която съм смятал досега за непрогледна стена, и пред очите ми се разкри един нов, необхватен свят; не, той е същият, но очите ми сякаш изведнъж добиха ново свойство, нещата станаха прозрачни и аз вече виждам отвъд тях, виждам пружините, които ги движат, а това е тъй ново, интересно и... странно до ужас!

— Но, виждам, вие не ме разбирате — тук той направи един жест на тежко отчаяние и продължи: — простете, аз и без това се пообърках на вашата вечер; по-добре нека ви разкажа всичко, това може би ще помогне и на самия мене.

И без да дочака съгласието ни, той заговори бързо, отсечено, сякаш се страхуваше да не го превари, да не го спре някой.

— Това се случи преди една седмица, миналата събота, вечерта. Но трябва да ви кажа, че от известно време аз церя нервите си. Впрочем какво церене: просто всеки ден правя студени бани в Княжево. И да не помислите, че съм бог знае колко болен. Напротив — никога през живота си не съм се чувствувал така здрав. Както сте забелязали, всяка утрин аз ставам съвсем рано. И знаете ли защо? Ходя накрай града, горе, над семинарията. Там има дълга права алея между бориките. И всеки път, щом стигна там, спирам в началото ѝ, вземам шапката си в ръце и припвам със сè сила от единия до другия край — тичам като буйно младо животно; понякога дори подскачам, провиквам се... и да знаете какъв изблик на неудържима енергия и жизнерадост обхваща цялото ми тяло!

Ето такъв болен съм аз! Но лекарите, тия мъдри мошеници, обявиха, че страдам от разстроени нерви. Стара песен: когато на всичките им въпроси отговаряте отрицателно и най-после се убедят, че нищо ви няма, тогава те прибъгват до последното сигурно средство — нервите. Огледват ви, ослушват ви тайнствено, чукат ви ту тук, ту там, шепнат нещо под носа си, поклащат печално глава и решават — нервите! Вие имате разстроени нерви; ще трябва да се церите о време! Тъкмо така се случи и с мене. И понеже имах свободно време и пари

— избрах най-малката злина: предпочетох София. Впрочем аз съм живял тук и по-рано.

И така, всеки следобед аз правя бани в Княжево. Миналата събота, ако си спомняте, утринта валя проливен дъжд, на обяд времето се изясни и до вечерта имахме един прекрасен ден. Но тъкмо затова пък този ден в Княжево имаше по-голяма навалица от всеки друг път. В определеното време пак отидох в Княжево, но за връщане беше вече решително невъзможно: всички трамваи изведнъж се изпълниха от сган, която се блъскаше, шумеше, викаше. Изпуснах много каруци, закъснях съвсем и накрай отчаян, реших да си дойда пеш до София.

Тръгнах по мрак; времето беше хубаво — свежо, но топло, макар и облачно. Вървах полека и мислех: Впрочем не помня какво съм мислил; навярно това бяха онези малки, дребни, незначителни мисли, с които ние живеем всеки час, всеки миг и тъй свикваме с тях — както с тракането на стенния часовник, с шума от чучура на стара турска чешма, — че понякога казваме: Не, не помня, не мислех нищо... И тъй, аз вървах и мислех; стигнах Павлово, отминах го и излязох на съвсем открито поле. Стори ми се, че едвам сега забелязах нощта — тази дълбока, бездънна и необхватна нощ, която беше пребулила, сякаш притиснала земята. Ослушах се — никакъв звук: само тук-там блестяха светлини и вдясно, горе в Бояна, също трепкаха светлилки, а над тях висеше тъмната снага на планината. Спрях се и изгледах планината: там облаците се бяха раздвоили и между тях надничаше златният рог на месечината, огрял ясно планината. Какво помислих — не помня, знам само, че тръпки побиха цялото ми тяло. Тръгнах пак, поисках да се успокоя, напразно — вълнението, дори не вълнение, а някаква непонятна, тежка мъка беше притиснала душата ми...

Тук непознатият махна отчаяно с ръка и заяви:

— Не, не мога да ви предам. То е неуловимо. Навярно през тези няколко мига в ума ми са блеснали безкрайна редица мисли — мигновени, светкавични; мисли, които ние не съзнаваме и не помним. Но когато се съвзех, аз знаех вече своята мъка — тя беше ужас пред тишината и вечността. В този миг аз се чувствувах не тук, в полето, а там горе, посред немите каменни отломъци на тази студена планина. Наоколо ми цареше ледна тишина, тишината, в която слушаш ударите на собственото си сърце, чуваш как се отронва и пада малко камъче под нозете ти и слушаш шума от водните капки, които се стичат от

близката пряспа и капят някъде долу — равни, отмерени... О, този шум на тишината, който ни пронизва цели и се забива като игла в мозъка ни! Край мене се издигаха огромни като стени камъни, а право срещу мене стоеше друг — наклонен, едва подпрян с краищата си о другите масив, готов всеки миг да се сгромоляса надолу в пропастта. Но той не падаше. Не, той не пада! Той е там може би от хиляди, десетки хиляди години; и зиме, и лете; вят го бури, плискат го дъждове, засипват го преспи, а той е се там, неподвижен над пропастта. Какво го е еня него, че там долу се раждат и умират хора, рушат се, съзидат се градове и отлитат безчет години!... Разбирате ли — и в тази минута аз се чувствавах тъй малък, тъй жалък, тъй безмерно нещастен, че бях готов да заридая от мъка, да завикам от отчаяние. Но някакъв шум ме опомни. Вслушах се — това бяха стъпки; някой идеше зад мене. Не посмях да се обърна. Ускорих стъпките си, и другият също забърза; спрях се — и той спря. Кой беше този проклет човек! Мигновено тръпки пронизаха цялото ми тяло, а след това ме обхвана бесен яд. Стиснах пестници и се приготвих да се извърна с един скок и да заловя за гушата този негодник. Но в това време далеч зазвъня звънец и за по-малко от минута по шосето профуча трамвай, като освети цялата околност. Погледнах: на две крачки встрани до мене стоеше някакъв човек със снета в ръцете шапка, който мълчаливо ми се поклони и ме поздрави гласно. Аз му кимнах неохотно с глава и тръгнах, но и непознатият тръгна редом с мене.

Доколкото можах да видя този човек при светлината на трамвая, той сочеше над четиридесет години; нисък, широкоплещест и малко прегърбен, със силно оплешивяла глава и без мустаци; върху носа му стояха големи кръгли тъмни очила, закачени зад ушите. Това добре видях. Лицето му беше необикновено широко, сухо и кокалесто, с издадени напред челюсти. Едно от онези лица, у които на пръв поглед сякаш виждате черепа и след това живото лице. Впрочем и по-после, като гледах тази белееща се в тъмнината глава и вместо очи — двете тъмни стъкла отпред като две черни дупки, все повече ми се струваше, че редом с мене върви някой, у когото вместо глава, стоеше над раменете оголен череп.

Изминахме така двадесетина крачки мълком. Накрая моят спътник попита:

— Навярно и вие като мене сте изпуснали трамвая, господине?

Отговорих му късо — да. Той помълча, поизкашля се и отведнъж заговори, но заговори така, като че сме стари интимни приятели, вървим отдавна и беседваме.

— Слушайте — каза той, — не намирате ли, че никога върху земята не е имало толкова много хора?

— Но как така?! — учуден попитах аз.

— Разбира се, че винаги е имало, съгласи се той, но те никога не са били толкова много, както сега. Видяхте ли днес как излишно многобройна е тази паплач, която се душеше там, блъскаше и ненавиждаше... И само там ли? Идете в пощата, в банката, в театъра; тръгнете по улиците — все тези безлични, проклетни и ненужни човечета, всяко от които мисли, че е толкова ценно и необходимо, че ако загине то, ако само един косъм дори падне от главата му, и цялата земя ще се разтърси!

— Да, но и ние сме като тях, мислим като тях, пречим им може би...

— А, там е то, че аз не мисля като тях и заради това имам право да ги презирам. Да, имам!

Той млъкна, но аз чувствавах как почти се задъхва от вълнение, а след минута се изкиска лудо; смехът му беше груб, противен.

— Защо се смеете? — попитах аз потресен.

— Сменя се на човечеството — отвърна той съвсем сериозно.

— На човечеството?!

— Да, на човечеството. За да се спаси от себе си и от своето нищожество, то създаде богове, които само уби, и ето го днес стои пак — жалко и безпомощно — лице срещу лице с вечността... Знаете ли, преди малко аз мислех за вечността...

— За вечността? — попитах аз, изплашен от лоши предчувствия.

— Именно: за вечността. Аз вървах след вас, гледах планината и мислех за вечността...

Изтръгнах. Той млъкна и ме загледа в тъмнината. Аз не различавах нито очите, нито лицето, но струваше ми се, че върху устните му играе тънка сатанинска усмивка. Кой е той? Какъв е този субект? — питах се аз, отмалял и изплашен. Погледнах го под око. Но той вървеше, явно вдаден в мисли, и като размаха шапката си във въздуха, заговори пак, сякаш сам на себе си:

— Не, от всичко това нищо не излезе. Уверявам ви: някога поне не бяхме сами, имахме бога, който ни гледаше, слушаше, разбираше и утешаваше. Каква идилия наистина! А сега? Сега ние сме вечно сами, сами като подгонени зверове и вместо доброто око на бога, открихме четирите ледени стени на нашата стая! Завидна печалба наистина!

Личеше, че той мисли твърде усилено, прескачаше бързо от мисъл на мисъл и аз чувах само откъслечи от тези мисли, които измъчваха бедната ми душа.

— Хе, хе! Някога човекът беше цял, здрав, уверен и влюбен в себе си и своята непогрешимост... А сега, питам ви, какво е сега? Една пращинка, която люшкат ветровете. И какво знаем ние! Та ние дори себе си не познаваме. Живееш цял живот със себе си и накрай разбираш, че си бил вечно с някой друг, чужд, когото по-малко знаеш от всеки случайно срещнат. Ето, сега аз ви познавам вече: видях лицето ви, чух гласа ви и няма да ги забравя, а вие знаете ли ги, вие, който цял живот сте слушали гласа си, гледали сте лицето си в огледалото, на снимките, на платното. Не! Уверявам ви — не! Знаете ли — някога обичах едно момиче, не — мене обичаше едно момиче. И веднъж — трябва да ви кажа, че то беше възхитително момиче, едно от тези малки, прелестни, безгрижни създания, — веднъж то ми каза: — Аз те познавам: между хиляди други да вървиш, отдето и да се подадеш — изведнъж те познавам... или, ако ти бъдеш в стаята с много хора, ако чуя само гласа ти, само една дума ако чуя и казвам — той е, това е неговият глас...

И ще повярвате ли, господине, в този миг аз открих нещо много странно: открих, че сам аз не се познавам. Виждах нея цяла: как пристъпва по улиците, как държи главата си, как маха лявата си ръка, когато върви — цяла, а себе си — не. Ако аз срещнех себе си на улицата, облечен в чужди дрехи и с чужда шапка на глава — не бих се познал. Знам това. Или ако чуя, че някой чете нещо в съседната стая и този някой бъда аз — няма да позная гласа си. Всички други ще го познаят, дори вие, който от няколко минути ме слушате, а аз — не. Аз, който цял живот съм го слушал! Бях много зачуден от това откритие, но когато поисках да обясня и на нея — тя не ме разбра; тя се кискаше със своя чист, весел, съблазнителен смях, който топеше сърцето ми и викаше: Не! Аз се знам каква съм, аз познавам себе си...

— Бедното момиче! А пък тя беше така хубава, така мила...

Последните думи моят странен спътник произнесе полека, замислен и с дълбока печал в гласа, но след няколко крачки спря, сякаш се опомни от нещо, и ме загледа.

— Слушайте — рече той, — искате ли да я видите?

— Коя? — попитах аз учуден.

Нея, моето момиче, аз имам портрета ѝ, нося го винаги със себе си. — Той бръкна бързо в джоба си, извади нещо оттам и ми подаде. — Ето, вижте — тя има такива прелестни черни очи, малко овално лице и буйни коси, които носи причесани над ушите. Вземете!

— Тъмно е — промълвих аз отегчен.

— Не, не, вземете, погледнете срещу луната, ще видите.

Аз поех предмета, издигнах го срещу луната и погледнах. Това беше малка елегантна рамка от сива кожа, с вдлъбнати страни, по средата с елипсовиден медальон. А върху златножълтия фон стоеше прикрепена изрезка от лик на младо миловидно момиче. Впрочем аз едва различих само наклонената надясно главица и две очи, две чужди очи, които ме гледаха, препълнени с тъга. Не знам, тъмно беше, може би само така ми се е сторило...

Аз му подадох портрета, като заявих, че е много хубава.

— Нали? Нали? — попита той зарадван. — И да знаете само как ме обичаше тя, о, как ме обичаше!

После той помълча и в главата му бликна нова вълна мисли. Той се спря и ме загледа.

— Слушайте — почна той, — кажете ми какво би направил някой, ако с него се случеше всичко това?

— Но как? Какво?

— Ако го обикнеше едно момиче, едно младо, чисто, неопитно момиче, което не познава нищо друго, освен гласа на своята плът и своето сърце. И ето че туй момиче е влюбено в него, обожава го. Ако той му каже: Изгори заради мене в огъня — тя ще се хвърли и ще извика: Щастлива съм! Ако ѝ каже: Умри — тя ще умре и ще бъде щастлива.

— Тогава, разбира се...

— Не, чакайте — прекъсна ме той, — чакайте: той също я люби и може би сто пъти повече, защото той знае онова, което тя не знае — че всичко е само миг, а после иде безводната жълта пустиня... Но той не иска, той полудява само при едничката мисъл, че някога ще дойде

ден, когато ще изгуби любовта на това малко прелестно създание. О, той би предпочел да я види хиляди пъти мъртва от собствената си ръка, отколкото разлюбила го и чужда... Разбирате ли? Е, добре тогава — кажете!

Той се приближи до мене, хвана ме здраво за дрехата и вървя чак до лицето ми своя отвратителен гол череп — кажете!

Аз отстъпих изплашен и опитах да отмахна ръката му от дрехата си; единият ми крак беше вече върху ръба на канавката. Той ме пусна бързо, отдръпна се и се изсмя.

— А, вие се боите от мене! — извика той. — Да, аз забелязах това още по-рано.

И мислите му пак отскочиха.

— А знаете ли защо вие се боите от мене? — попита той. — Защото не ме познавате. Да. Разбрах: вам много ви се иска да узнаете кой съм, какъв съм, как се казвам, дори на колко съм години; беден или богат... И тогава вие отведнъж ще ме отличите от другите хора, ще стана по-ясен, по-определен — един човек. Но напразно се надявате — това аз няма да ви кажа: тази нощ вие сте мой пленник и аз искам да ви помъча... О, у всекиго от нас живее по един тиранин. Слушайте, аз ще ви разкажа една смешна случка. Беше една нощ, през зимата; имаше замръзнал сняг, отъпкани пътеки, мъгла — тъмна гъста мъгла. Прибирах се късно дома и ето че по пътя, пред мене по пътеката настигнах някакъв човек. И ненадейно ми се прииска да го изплаша. Бях пийнал... не, не бях пил, но така — прищя ми се. Приближих го и тръгнах в такта на стъпките му; отначало той не забеляза нищо, но след малко разбрах — загложди го безпокойство. Той намали крачки, поослуша се, навярно искаше да ме пропусне напред, но и аз намалих крачките си; забърза — забързах и аз. И ще повярвате ли — такъв ужас го обхвана — чувствувах ясно как тръпне, как се гърчи и свива цялото му тяло. Играта продължи не повече от минута, но той не издържа, той се поддаде на своя безсмислен страх и отначало само ускори крачките си, после почна да подрипва и накрай се хвърли да бяга като луд през мъглата...

— А чуйте — прекъснах аз бръщолевенето му, — кажете ми, преди малко вие не опитахте ли същото и с мене?

— С вас? О, не! Моля, моля... аз не съм толкоз груб. Не, тогава аз вървях зад вас и мислех само за планината.

Гласът му прозвуча някак глухо, неопределено и аз не разбрах — шегуваше ли се, гавреше ли се с мене или пък сериозно говореше. Но ето че той се спря пак и ме загледа със своите тъмни стъкла.

— А знаете ли как постъпи господинът? — попита той неочаквано.

— Кой господин? — учудих се аз.

— Онзи, любимецът на малкото момиче.

— Та знам ли! Оженил се е може би...

— Не — отвърна той съвсем сериозно, дори малко замислен. — А-а вие сте лош познавач... — Как може да се ожени такъв човек! Не, той просто реши да не я среща вече. Наистина за него това беше една страшна, безгранична мъка — да я не вижда, да я не милва, да не слуша гласа ѝ. Тя се беше впила като отровна стрела в сърцето му и той знаеше, че когато поиска да изтръгне стрелата, ще откъсне ведно с нея и сърцето си и все пак избра този път — той беше единственият.

Но ето че още на другия ден той намери в кутията за писма една записка: Ела довечера — чакам те в нашата беседка; на втория пак — Ела довечера — чакам те в нашата беседка; на третия — също. Тогава в ума му се зароди едно решение. Едно от онези безумни нелепи решения, на които ние съзнаваме всичкото безсмислие и все пак знаем, че те са един наш предопределен, неизбежен жребий; ние знаем, че рано или късно все ще изгорим крилете си върху тях, както малките безпомощни мушици лете изгарят върху лампата. Безумните мисли се вгнездват в душата ни, омотават я и дълбаят, както водните капки яка скала, и най-после ние отстъпваме победени — няма друг път...

На третата нощ той приближи като крадец в градината, мина през малката дървена вратичка, която намери отключена, влезе вътре и спря. Беше облачно и тъмно, а той е късоглед; пред него се издигаше само високият клонест орех посред градината. Той знаеше, че на десет крачки от този орех е беседката и тръгна нататък; когато приближи, нещо го блъсна по лицето, заплете се о ръцете му; подхвана — повесено въже; дойде до стъблото — там намери изправена ниска стълба и разбра. През деня тя беше направила люлка и се е люляла там със своите дружки до късна вечер. Ах, милото, безгрижно момиче!

Една минута подир това той вече притискаше до гърдите си нейното крехко, топло, сладкодъхно тяло. Тя беше седнала върху коленете му, рошеше буйните му тъмни коси, шепнеше му нещо и

търсеше през обвисналите му мустаци неговите силни мъжки устни. Ръцете му лежаха върху нейните меки лястовичи рамене. Той чувствуваше топлината ѝ, чувствуваше голотата ѝ под тънката дреха. Несъзнателно той дръпна ръцете си по-нагоре, към разкритата ѝ шия и ето че в този миг стана нещо, което той сам не разбираше; не знаеше: сякаш ръцете му, неговите яки груби ръце, изведнъж оживяха и с бясна стръв се впиха в тази грациозна шийка, мимо неговата воля и желание. Тя се опита да извика, но той затисна с ръка устата ѝ и още по-стръвно впи пръсти в гърлото: колко трая всичко това — един миг, една вечност — той не знаеше. Не, той не знаеше. Когато се опомни, върху коленете му лежеше топлият, безчувствен труп. Тогава той скочи, издигна го и понесе на ръце; дойде до ниската стълба, покачи се по нея и хвърли с въжето една здрава петелка върху тънката шия. Свърши се. И чак когато се прибра у дома си, той забеляза, че палецът на дясната ръка много го боли. Той го приближи до лампата и погледна: пръстът беше кървав; малко по-долу от втората става, из три малки ранички — отдолу и отгоре — струеше кръв; там стоеше отпечатъкът на нейните ситни бисерни зъбки...

— Ах, оставете! Стига — прекъснах го аз, — какви ужаси разправяте...

Наистина той говореше това с такава дива страст, сякаш сам се опиваше и от представата за тежкото зрелище, и от потресното чувство, което извикваше у мене.

— О, но това не е всичко — продължи той, — има още нещо. На другия ден той беше в кафенето; в най-шумното и реномирано кафене, дето се събира цветът на целия град... Той седеше на маса между свои приятели, които оживено спореха върху една случка, станала в града през нощта. Той стоеше, слушаше мълчаливо и равнодушен разглеждаше обвития си с бинт палец. И отведнъж така изохка, че всички се обърнаха към него. „Боли — каза той с виновна усмивка на устните, — много боли; представете си, господа, нощес детето на хазаите така притисна с вратата палеца ми, че навярно нокътят ще падне...“

Но хората не обърнаха внимание на неговите думи; те го изгледаха с недоумение и продължиха разговора си. След малко той се обърна към съседа си и пак повтори същите думи. Тогава някой от околните се ядоса и извика: Млъкни там! Стига с твоя пръст! Чухме!...

А той не каза нищо, изгледа го виновно, стана и отиде на друга маса. Оттам обаче скоро се чу как той пак приказваше: Представете си, господо, нощес детето на хазаите...

— Ето, разбрахте ли сега? — Непознатият млъкна и ме загледа в тъмнината, но след миг той се изкиска весело.

— Не, вие нищо не разбрахте — извика той, — вие дори не слушахте; през всичкото време вие само се питахте — какъв ли е този екземпляр? Дали той не ме лъже и не разказва в същност някой свой подвиг... А, нали? А пък работата е съвсем проста: всичко това аз прочетох преди няколко дни в една книжка и много ми хареса... Една малка книжка със сини корици; утре вие можете да я купите от всяка книжарница...

Не отговорих нищо; той също мълчеше; изминахме така няколко крачки и ето че той пак се спря.

— А знаете ли — попита той изведнъж, — знаете ли, че наистина аз имам здрави ръце? Всичката ми сила е в ръцете; аз мога, ако поискам, да извивам жезла около ръцете си, досущ като онези юнаци в цирковете... Ако стисна, мога да строша пръстите ви като стъкло... Не обичате ли да опитате... дайте... — И неочаквано той ме хвана за ръката, но аз я изтръгнах ужасен, прескочих канавката и излязох на шосето. Той също прескочи след мене; почти тичаше след мене и викаше: — Но защо се боите... аз... малко... само така... да видите...

Наоколо нощта беше все тъй тъмна, глуха и безлюдна. Ние бяхме стигнали към запустелия военен лагер. И отведнъж такъв безмерен ужас ме обзе при мисълта, че аз съм сам в полето и зад мене е този отвратителен жив череп, който ме гонеше през мрака... За щастие пред нас, откъм Княжево, профуча пак трамвай. И без да разсъждавам, аз приближих до линията, причаках летящия трамвай и с един отчаян скок се хвърлих към него; ръката ми попадна върху затворената врата, десният ми крак улучи стъпалото, но левият се влачеше по земята... Неколцина присегнаха, уловиха ме и ме въвлякоха вътре. Аз се качих и паднах почти в несвяст на ръцете им.

— Но какво има? Какво се е случило? — питаха ме изплашено от всички страни.

— Нищо — едва смогнах да им отговоря аз, — уморен бях, исках да се кача...

Разбира се, аз излъгах, излъгах тъй, както ние лъжем хиляди пъти всеки ден. Но ще повярвате ли, в този миг на полусъзнание с мене стана нещо много чудно: аз изгледах тази плътна маса хора с устремени в мене очи и стори ми се, че изведнъж видях разкрити до самата глъбина душите им; сякаш от всички страни ме заобикаляха призраци, простираха към мене ръце, крещяха, молеха за помощ и гинеха... обля ме нова вълна на ужас; бях готов да скоча отново от трамвая и да тичам, да тичам като луд през полето... Ето, от тази нощ аз разбрах, но... прощавайте...

Той ни изгледа плахо, усмихна се и стана:

— Прощавайте! Късно е вече, нали? Трябва да спим.

Той отиде до вратата, поклони се, изгледа ни пак усмихнат със своята зла, загадъчна и подигравателна усмивка и излезе.

Изминаха няколко дни, нашият съжител отново се затвори в себе си. Впрочем не го и търсихме вече, но една нощ домакинята изплашена съобщи, че беше направила ново откритие: господинът при всяко влизане в стаята си — и нощем, и денем — веднага заключвал вратата отвътре. Събрахме се на съвет; това не можеше да продължава така; този човек засенчи тихото щастие на нашата къща. Дори приятелят ми, моят спокоен приятел, беше сериозно смутен. Но, разбира се, нищо не можахме да решим. Обаче на утрото при нас дотича изплашената и едновременно зарадвана домакиня и съобщи, че квартирантът изчезнал. Той беше прибрал малкото си неща и незабелязано напуснал стаята. Върху масата стоеше запечатан плик: вътре имаше наема за целия месец и няколко набързо нахвърляни реда. Принуден бил ненадейно да отпътува, не искал да ни буди и безпокои и после — свършваше той бележката си — вие сами виждате, че след онази нощ аз не мога да остана повече в къщата ви.

Три дни след всичко това, вечерта на следната събота, бях се прибрал в моята спокойна стая, пуших и прелиствах вечерните вестници, когато изведнъж спрях изумен и невярващ на очите си. В един всекидневник, със ситни букви, в отдела „Произшествия“ беше написано:

МЪРТВЕЦ В ХОТЕЛА

Тази заран в 8 и ½ часа в хотел „Мадрид“, в една отделна стая на горния етаж, е намерен мъртъв неизвестен човек. Дошъл е в хотела преди три дни; бил много мълчалив и замислен през всичкото време. Нощес се върнал рано, разговарял с прислугата и се прибрал в стаята си, а тази утрин го намират мъртъв, седнал в едно кресло и несъблечен.

Предполага се, че се е самоотровил, като е взел голяма доза стрихнин; смъртта е последвала веднага. У него не са намерени никакви книжа освен крупна сума пари. До него, на пода е имало още: една празна предпазка за очила (очилата са били на очите му — големи, кръгли и с тъмни стъкла — интересното е, че по-рано той не ги носел) и една малка рамка от сива кожа; в рамката — изрезка от портрет на младо, неизвестно момиче. Предполага се, че той е държал тази рамка до последния миг. Господинът е над четиридесет години, с кестеняви мустаци и буйни тъмни коси. Никой не го познава. Наредено е следствие.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.